

ความสัมพันธ์ของคนมลายูมุสลิมใน "ปอเนาะดาแล"¹

คมวิทย์ สุขเสนีย์² พรพันธุ์ เขมคุณาศัย³ สุธาสิณี บุญญาพิทักษ์⁴

บทคัดย่อ

บทความนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาความสัมพันธ์ทางสังคมของคนมลายูมุสลิมในพื้นที่ "ปอเนาะดาแล" ในเขตอำเภอเวียง จังหวัดนราธิวาส ซึ่งเป็นทั้งแหล่งเรียนรู้ทางศาสนา และเป็นเสมือนบ้านของผู้สูงอายุมุสลิม "ปอเนาะดาแล" ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ทางสังคมของคนมลายูมุสลิม ในความหมายของกิจกรรมทางสังคม ที่มีลักษณะการพึ่งพาอาศัย การยอมรับในวิถีการดำรงอยู่ ผ่านระบบความเชื่อ และการยึดหลักศาสนบัญญัติของศาสนาอิสลาม สิ่งเหล่านี้เป็นพื้นฐานในการก่อรูปความสัมพันธ์ทางสังคมของคนมลายูมุสลิมใน "ปอเนาะดาแล" ความสัมพันธ์ดังกล่าวเกิดขึ้นจากความตั้งใจของผู้สูงอายุที่เข้ามาอาศัยอยู่ใน "ปอเนาะดาแล" เพื่อเรียนรู้ศาสนา และปฏิบัติศาสนกิจร่วมกัน ผ่านกิจกรรมกระบวนการเรียนรู้ เกิดความสัมพันธ์เหมือนเพื่อน มีความผูกพันระหว่างผู้สูงอายุ มีความรักใคร่เห็นอกเห็นใจกัน รู้จักเสียสละต่อกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกันทั้งส่วนตัว และส่วนรวม เป็นอย่างดี เป็นความผูกพันของผู้สูงอายุที่อยู่ใน "ปอเนาะดาแล" ทำให้ผู้สูงอายุได้พบปะกันอย่างสม่ำเสมอ มีการยอมรับในคุณค่าของ "ปอเนาะดาแล" สามารถนำไปสู่ความช่วยเหลือเกื้อกูลระหว่างคนที่อยู่ใน "ปอเนาะดาแล" อันเป็นความเกื้อกูลที่ผู้ "ให้" ไม่ได้หวังผลตอบแทนจากผู้ "รับ"

คำสำคัญ : ความสัมพันธ์ทางสังคม, มลายูมุสลิม, ปอเนาะดาแล

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัย เรื่องกระบวนการดูแลช่วยเหลือผู้สูงอายุมุสลิมและการพัฒนาเครือข่าย : กรณีศึกษา "ปอเนาะดาแล" ได้รับการสนับสนุนจาก สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ ปี 2553

² นิสิตระดับปริญญาโท หลักสูตร รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา การจัดการ (วิชาเอกการปกครองท้องถิ่น) วิทยาลัยการจัดการเพื่อการพัฒนา (U-MDC) มหาวิทยาลัยทักษิณ

³ ผู้ช่วยศาสตราจารย์, ดร. สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ

⁴ ดร.สาขาวิชาการประเมินผลและวิจัย คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ

Abstract

This article aims to study social relationships of Malay Muslims in the Muslim area of "Pondok Dalae" in Weang District, Narathiwat Province. The area is perceived as a religious learning source and a house for the elderly of Malay Muslims. It should be noted that "Pondok Dalae" has encouraged creation of the social relationships among the Malay Muslims through social activities that contain dependence and acceptance of ways of life. These are mainly based on their belief systems as well as religious principles. Such the things are considered fundamental for forming the relationships in the "Pondok Dalae". These relations have obviously been caused by intentions of the elderly of Malay Muslims who moved to the area for learning the religion and gaining opportunities to do religious activities. All have been performed through learning process activities. As a result, good relationships among the elderly have been established, namely they learn to love and understand one another. Besides, they make their sacrifices and help their friends and their help is also for common interests. Importantly, they are able to regularly meet, share and treasure the place of "Pondok Dalae". The help they provide to others is in forms of the concept that "giving" without desiring to get back from the receiver is valued.

Keywords : Social relations, Malay Muslims, Pondok Dalae

1. บทนำ

มุสลิมทุกคนถือว่า คัมภีร์อัล-กรุอาน เป็นธรรมนูญแห่งชีวิตที่พระผู้เป็นเจ้าประทานให้ การศึกษาคัมภีร์อัล-กรุอานเป็นหน้าที่ของมุสลิมทุกคนที่จะต้องเรียนรู้ ชุมชนมุสลิมจึงต้องมี ศูนย์กลางการเรียนรู้ศาสนาอิสลาม และเป็นหน้าที่ของผู้รู้ (โต๊ะครู หรือ อาลิม) ที่ต้องถ่ายทอด ความรู้แก่คนในชุมชน เพื่อให้สามารถปฏิบัติศาสนกิจได้ และเป็นมุสลิมที่ดีตามหลักคำสอน ของศาสนาอิสลาม ด้วยเหตุนี้ทำให้เกิดแหล่งเรียนรู้หรือสถาบันการศึกษาในรูปแบบต่างๆ มากมายในชุมชนและสังคมมุสลิมทั่วโลก

สำหรับในจังหวัดชายแดนภาคใต้ แหล่งเรียนรู้ที่ถือเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ศาสนา อิสลามได้แก่ "ปอเนาะ" ซึ่งเป็นแหล่งเรียนรู้ทางศาสนาที่เก่าแก่ มานานกว่า 400 ปี มีบทบาท สำคัญต่อชาวมลายูมุสลิมในด้านการศึกษาศาสนา ภาษา วัฒนธรรม และขนบธรรมเนียม ประเพณี (อุดม บัตนวงค์. 2553 : 167-171)

โดยทั่วไปแล้ว "ปอเนาะ" ประกอบด้วยพื้นที่ 3 ส่วน คือ ส่วนที่ 1) เป็นส่วนกลาง ที่ใช้เรียนหนังสือ และปฏิบัติศาสนกิจ ส่วนที่ 2) เป็นที่พักของนักศึกษาชายที่ยังโสดและ ยังไม่แต่งงาน ต้องการมาเรียนรู้ศาสนา ซึ่งใช้เวลาเรียน 1-10 ปี หรือ 20 กว่าปี แล้วแต่ความ สัมผัสใจ และส่วนที่ 3) เป็นที่พักของนักศึกษาหญิง ที่พักของนักศึกษาที่แต่งงานแล้ว ซึ่งอาจจะมีผู้สูงอายุ คนยากไร้ คนพิการหรือคนที่ไม่มีความรู้พื้นฐาน เด็กกำพร้า มุสลิมใหม่ ฯลฯ อาศัยอยู่ด้วยกัน ในส่วนนี้ภาษามลายูท้องถิ่นเรียกว่า "ปอเนาะดาแล" (อัสหมัด สมบูรณ์ บัวหลวง, 2554) "ปอเนาะดาแล" จึงเป็นส่วนหนึ่งของ "ปอเนาะ"

ต่อมา "ปอเนาะดาแล" ได้หมายรวมถึงปอเนาะที่จัดไว้สำหรับผู้สูงอายุได้มาพักอาศัย เป็นครั้งคราว หรือประจำ พร้อมกับเรียนรู้ศาสนาโดยมีโต๊ะครูเป็นผู้ดูแล ปอเนาะประเภทนี้ จึงเป็น "ปอเนาะ" สำหรับผู้สูงอายุอย่างเดียว เหตุผลเพราะว่าโต๊ะครูมีอายุมาก ไม่สามารถที่ จะดูแลนักเรียนเป็นจำนวนมากได้ จึงเปิดสอนเฉพาะผู้สูงอายุ และบางพื้นที่เดิมเป็น "ปอเนาะ" สอนเด็กนักศึกษาทั่วไป ต่อมาถูกปิดการเรียนการสอน เนื่องจากไม่ได้ไปขึ้นทะเบียน จากนั้น ผู้สูงอายุที่มีความต้องการเรียนรู้ศาสนา จึงได้ไปขอให้โต๊ะครูเปิดปอเนาะอีกครั้งเพื่อสอน ผู้สูงอายุ

บทความนี้มุ่งศึกษาว่า ภายใต้พื้นที่ "ปอเนาะดาแล" คนมลายูมุสลิมให้ความหมาย ความสัมพันธ์ทางสังคมของตนอย่างไร ความสัมพันธ์ทางสังคมของคนมลายูมุสลิมใน "ปอเนาะดาแล" ก่อรูปขึ้นมาได้อย่างไร และนำไปสู่ความเกี่ยวถูกระหว่างคนมลายูมุสลิมใน "ปอเนาะดาแล" อย่างไร

2. แนวคิดระบบความสัมพันธ์ในสังคมมนุษย์

แนวคิดที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ คือแนวคิดความสัมพันธ์ทางสังคม เพื่อใช้ศึกษา ความสัมพันธ์ของคนมลายูมุสลิมในพื้นที่ "ปอเนาะดาแล" ในเขตอำเภอเวียง จังหวัดนราธิวาส โดยมีรายละเอียดดังนี้

ความสัมพันธ์ในระดับสังคมมนุษย์นั้น มีความสลับซับซ้อน กล่าวคือ มีกระบวนการ ความสัมพันธ์ในแง่ของการแข่งขัน ชัดแย้ง ต่อสู้ การพึ่งพาอาศัย และการช่วยเหลือเกื้อกูล หรือมีขนาด และรูปแบบความสัมพันธ์ที่แตกต่างและหลากหลาย สิ่งที่มีมักจะปรากฏเสมอ ในโครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมของมนุษย์ คือ ความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ และความสัมพันธ์ที่เกิดจากกระบวนการเรียนรู้ โดยในที่นี้ พระมหาสุทิตย อากาโร. (2548 : 21-28) ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ 2 ประการ คือ

ประการที่หนึ่ง ความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม ในสังคมมนุษย์ กระบวนการตอบสนอง ต่อความต้องการและความสนใจของคนส่วนใหญ่ในสังคม จะจัดอยู่ในรูปแบบของการจัดการ กับสิ่งต่าง ๆ ซึ่งเมื่อความสนใจนั้นได้รับการตอบสนองหรือบรรลุความสำเร็จ ก็จะมีการเก็บ รักษาไว้ ในรูปแบบของแนวคิดแบบแผนการปฏิบัติ และการสั่งสม/การสืบทอดต่อคนรุ่นใหม่ที่ ซึ่งกลายเป็นวัฒนธรรมทางสังคมในที่สุด และระบบที่มีอยู่ภายในวัฒนธรรมนั้น ๆ ก่อให้เกิด ความสัมพันธ์ของคนอย่างมากมาย เป็นทั้งความสัมพันธ์ที่เป็นไปในลักษณะของการพึ่งพา อาศัย และการยอมรับในวิถีการดำรงอยู่ ตัวอย่างเช่น บุคคล กลุ่มหรือชุมชน ที่มีความเชื่อ มีความรู้สึกนึกคิดว่าเป็นพวกเดียวกันนับถือศาสนาเดียวกัน ยึดหลักการในการดำรงชีวิต คล้ายคลึงกัน สิ่งเหล่านี้เป็นพื้นฐานให้กลุ่มบุคคลหรือชุมชนนั้น มีความไว้วางใจในการที่จะ สร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ ร่วมกัน และสร้างความสัมพันธ์ผ่านระบบความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณี

ความสัมพันธ์ที่อาศัยวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือดังกล่าวนี้ เกิดจากการยอมรับใน "คุณค่าและความหมาย" ของหน่วยย่อยต่าง ๆ ที่มีอยู่ในสังคม การเข้าหาสิ่งที่มีคุณค่า และ ความหมายนั้น ก่อให้เกิดการจัดการตัวเองและเกิดกระบวนการจัดการสังคมในภาพรวม

และเมื่อคุณค่านั้นมีความหมายมากกว่าที่เป็นอยู่ จึงเกิดการยอมรับเป็นวัฒนธรรมของชุมชน และองค์กร หรืออาจเป็นวัฒนธรรมในระดับชาติที่ขยายขอบเขตออกไป การทำงานในรูปแบบเชิงวัฒนธรรมนี้ มิใช่การทำตามแบบที่เป็นอยู่ แต่เป็นการเรียนรู้อย่างกว้างขวาง ต่อความเข้าใจ ในธรรมชาติ และวิถีชีวิตที่เรามองเป็นเรื่องปกติ และในบางครั้งเราอาจมองเห็นเป็นสิ่งที่ ลึกลับสุดทาย คือ การมองเห็นสิ่งใหม่ที่โผล่ปรากฏขึ้นมา ซึ่งเป็นแนวร่วมในการสร้างสรรค์ ความสัมพันธ์ทางสังคม

ประการที่สอง ความสัมพันธ์ในกระบวนการเรียนรู้ ในการขับเคลื่อนทางสังคม สมัยใหม่นั้น มีแนวโน้มที่จะใช้ฐานความรู้และปัญญาในการขับเคลื่อนทางสังคม ซึ่งกระบวนการนี้มีความสำคัญต่อการขยายแนวคิดและกระบวนการทำงาน ความสัมพันธ์ ที่เกิดจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้มีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะการสร้างความรู้ใหม่ วิธีการใหม่ และปัญญาในการจัดการความสัมพันธ์ทางสังคม โดยเฉพาะความเป็นมิตรภาพ ความเป็น หุ่นส่วนแห่งความสำเร็จ และการพึ่งพาอาศัย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของผู้คนในสังคม คือ กระบวนการเสริมสร้างความรู้ใหม่ และกระบวนการใหม่ที่ต้องเนื่อง ถ้าเมื่อใดขาดการเรียนรู้ กระบวนการของสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้น ย่อมจะขาดความต่อเนื่อง ซึ่งเป็นผลให้โครงสร้าง ความสัมพันธ์เชิงอำนาจโผล่ขึ้นมาจัดการกับสิ่งต่าง ๆ แทน เหมือนเช่น การปฏิวัติและการใช้กำลัง อำนาจในสังคมมนุษย์ ซึ่งเป็นการทำลายโครงสร้างที่เป็นไปตามธรรมชาติ และส่วนหนึ่งจะ ถูกครอบงำทั้งความคิด สิทธิ ประโยชน์ และกระบวนการ

ในกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ นั้น สิ่งที่มีความเกี่ยวข้อง และมีความสำคัญ คือ ข้อมูล และข่าวสาร (data and information) การมีข้อมูลและความสามารถในการแปรผล เป็นสิ่งสำคัญ เพราะจะทำให้เกิดข่าวสาร ความรู้ เพื่อนำไปสู่การจัดการ และการยอมรับ ในความแตกต่างระหว่างกัน เราไม่จำเป็นต้องรับรู้ข้อมูลทุกอย่าง เพียงแต่เราใช้กระบวนการ ที่เหมาะสมที่จะทำให้ข้อมูลนั้นไปสู่การแลกเปลี่ยน และการแปรผลความหมาย เพื่อให้ทุกคน ได้มีการเสวนา พูดคุยในเรื่องนั้น ๆ ก็จะทำให้เกิดความรู้ใหม่และกระบวนการใหม่อย่าง ต่อเนื่อง ซึ่งนั่นก็คือ การนำไปสู่การขยายผลของโครงสร้างที่เป็นไปตามธรรมชาติ การขยาย แนวคิดและกระบวนการทำงาน

ทิตานา แชมมณี และคณะ (2542 : 12-13) กล่าวถึงกระบวนการเรียนรู้ว่า เป็น กระบวนการที่แต่ละบุคคลต้องดำเนินการเองให้ผู้อื่นมาทำแทนไม่ได้ เพราะการสร้าง ความหมาย เป็นกระบวนการเฉพาะตน แต่การรับสิ่งเร้าหรือข้อมูลมาเพิ่มเติม ซึ่งเป็นวิธีการหนึ่งใน

การปรับสภาวะ (accommodation) ที่ไม่สมคูลทำให้เกิดเป็นสภาวะที่สมคูลนั้น บุคคลจำเป็น ต้องอาศัยข้อมูลจากผู้อื่น ในการแลกเปลี่ยนข้อมูลและมุมมองในแง่ต่าง ๆ ดังนั้น การ ปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นจึงเป็นกระบวนการที่จำเป็นต่อการเรียนรู้ เพื่อช่วยตรวจสอบ การเรียนรู้ของแต่ละบุคคลว่า การเรียนรู้นั้นเป็นที่ยอมรับ มีความถูกต้องน่าเชื่อถือในมุมมอง ของผู้อื่นอย่างไร และช่วยให้บุคคลได้ข้อมูลในการสร้างความหมายของสิ่งที่เรียนรู้มากขึ้น ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า กระบวนการเรียนรู้นอกจากจะเป็นกระบวนการทางสติปัญญาแล้ว ยังเป็น กระบวนการทางสังคม และเป็นกระบวนการที่มีความสัมพันธ์กับจิตใจ และความรู้สึกของ บุคคลอีกด้วย

ดังนั้นกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ จึงอาจกล่าวได้ว่า เป็นความสัมพันธ์ทางสังคม ที่ก่อให้เกิดกระบวนการ และวิธีการที่สร้างความหมายร่วมระหว่างบุคคล และกลุ่มคน ซึ่งกระบวนการดังกล่าวนำไปสู่การจัดการทางสังคมในรูปแบบต่าง ๆ และเป็นวิธีการทำงาน ในสมัยปัจจุบันที่ทุกฝ่ายมาร่วมมือกันทำงานภายใต้การเรียนรู้ที่เป็นอิสระจากการครอบงำ ในเชิงอำนาจ และความอ่อนล้าในทางวัฒนธรรม

ผู้วิจัยนำแนวคิดระบบความสัมพันธ์ของสังคมมนุษย์ มาประยุกต์เป็นกรอบ และ แนวทางศึกษา อาทิ การพึ่งพาอาศัย การยอมรับในวิถีการดำรงอยู่ ความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณี ความเป็นมิตรภาพ เป็นต้น

3. วิธีการศึกษา และพื้นที่ศึกษา

การศึกษานี้ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ในการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ การสนทนา ซักถาม แบ่งปัน จากโอ้เต๊ะครู น้องชายของโอ้เต๊ะครู ผู้สูงอายุที่อยู่ใน "ปอเนาะดาแล" ลูกของผู้สูงอายุทั้งที่อยู่ ประจำ และไม่อยู่ประจำใน "ปอเนาะดาแล" และชาวบ้านซึ่งอยู่ในบริเวณที่ "ปอเนาะดาแล" ตั้งอยู่ พร้อมกับการสังเกตแบบมีส่วนร่วม

พื้นที่ศึกษา ได้แก่ "ปอเนาะดาแล" ในเขตอำเภอเวียง จังหวัดนราธิวาส ซึ่งการดูแล ช่วยเหลือผู้สูงอายุโดยสถาบันดังกล่าวยังมีอยู่ และหลายพื้นที่ที่ยังมีความเข้มแข็ง ผู้วิจัยจึง เลือกกรณีศึกษาจากอำเภอดังกล่าว 3 พื้นที่ คือบ้านกัวา ตำบลเว้ง บ้านจือแร ตำบลแมงดึง และเทศบาลตำบลบุญเกีตา ตำบลโละจูด

4. ความหมายของ "ปอเนาะดาแล" และความหมายของความสัมพันธ์ทางสังคมของคนมลายูมุสลิมใน "ปอเนาะดาแล"

ความหมายของ "ปอเนาะดาแล"

"ปอเนาะดาแล" มีความหมายครอบคลุมตั้งแต่ การศึกษา ศาสนา สังคม ชีวิตประจำวัน และแหล่งพักผ่อน เช่น "เป็นสถาบันที่ให้ความรู้ทางด้านศาสนาอิสลาม สอนให้คนเข้าใจศาสนา สอนให้ปฏิบัติธรรมที่ถูกต้องตามแบบอย่างของท่านศาสดา ตักเตือนให้มนุษย์กระทำความดี ละเว้นจากความชั่ว เป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตแบบให้เปล่า และเป็นที่พักอาศัยสำหรับผู้สูงอายุ และผู้ด้อยโอกาสที่ต้องการเรียนรู้ศาสนาและปฏิบัติธรรมอยู่ร่วมกัน" (บุรฮาน เจ๊ะดาโอ๊ะ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 3 พฤษภาคม พ.ศ. 2553)

"เป็นสถานที่อยู่อาศัยเพื่อศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับวิธีการปฏิบัติธรรมที่ถูกหลักการ และนำความรู้ที่ได้ไปใช้ในการดำเนินชีวิต และปฏิบัติศาสนกิจ โดยที่ผู้ให้ความรู้ไม่หวังผลตอบแทน" (ตีเมาะ มะโซ๊ะ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 9 พฤษภาคม พ.ศ. 2553)

"เป็นแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับวิถีปฏิบัติทางศาสนาด้วยกัน มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีการปฏิบัติธรรมร่วมกัน และเป็นที่พักอาศัยสำหรับผู้สูงอายุที่ต้องการเรียนรู้ศาสนาและปฏิบัติธรรมอยู่ร่วมกัน" (แยนะ อูมา สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 4 พฤษภาคม พ.ศ. 2553)

"เป็นแหล่งเรียนรู้ศาสนาด้วยกัน เป็นสถานที่สำหรับประกอบศาสนกิจร่วมกันและเป็นที่พักผ่อนในการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกัน" (แยะเยาะ ยะโกะ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 14 พฤษภาคม พ.ศ. 2553)

จากการสังเกตของผู้วิจัย "ปอเนาะดาแล" เป็นสถานที่สำหรับผู้สูงอายุ และผู้ด้อยโอกาสได้พักผ่อนอาศัยอยู่ร่วมกัน เพื่อที่จะได้ประกอบศาสนกิจร่วมกัน ได้แก่ การละหมาดร่วมกัน ตามแนวทางศาสนาของศาสนาอิสลาม และยังเป็นแหล่งเรียนรู้ทางศาสนาอิสลาม

อาจกล่าวได้ว่า "ปอเนาะดาแล" เป็นแหล่งเรียนรู้วิถีปฏิบัติศาสนาอิสลามที่มีมาแต่ดั้งเดิมของผู้สูงอายุในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต เป็นแหล่งปฏิบัติศาสนกิจร่วมกัน เป็นสถาบันแบบให้เปล่า เป็นที่พักพิงของผู้ด้อยโอกาส เป็นเสมือนบ้านให้ผู้สูงอายุได้ใช้ชีวิตเรียนรู้ศาสนาด้วยกัน และเป็นกลไกสนับสนุนให้ผู้สูงอายุปรับตัวอยู่ร่วมกับสมาชิกในชุมชนได้อย่างมีความสุข

ความหมายของความสัมพันธ์ทางสังคมของคนมลายูมุสลิมใน "ปอเนาะดาแล"

ความสัมพันธ์ทางสังคมของคนมลายูมุสลิมใน "ปอเนาะดาแล" มีส่วนเกี่ยวข้องกับ การแบ่งปันความรู้ การปฏิบัติศาสนกิจร่วมกัน การพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน การช่วยเหลือ เกื้อกูลกัน ความเป็นมิตรภาพ การยอมรับในวิถีการดำรงอยู่ผ่านระบบความเชื่อ และการยึด หลักศาสนาบัญญัติของศาสนาอิสลาม ดังคำบอกเล่าของผู้สูงอายุที่อยู่ใน "ปอเนาะดาแล" ตัวอย่างเช่น

แยนะ เล่าว่า "เราอยู่ใน "ปอเนาะดาแล" มีการละหมาดร่วมกันทุก ๆ เวลา หลังจาก ละหมาดมีการพบปะ พูดคุย และมีการเรียนศาสนาด้วยกัน ได้พูดคุย ได้ถาม หลังจากที่ได้อ เข้ามาเรียนรู้กับโต๊ะครูใน "ปอเนาะดาแล" เป็นระยะเวลาานพอสมควร ทำให้มีความรู้เพิ่มขึ้น แล้วสามารถแบ่งปันความรู้ให้ผู้สูงอายุที่เข้ามาใหม่ เป็นการปูพื้นฐานก่อนที่จะเรียนกับโต๊ะครู" (แยนะ อูมา สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 4 พฤศจิกายน พ.ศ. 2553)

มีเนาะเล่าว่า "มาอยู่ร่วมกันใน "ปอเนาะดาแล" ทำให้มีความสุข ได้มาละหมาดร่วมกัน ระหว่างผู้สูงอายุ ได้มาเรียนรู้ด้วยกัน มีความรู้สึกไม่เหงา อยู่ด้วยกันมีการพึ่งพาอาศัย ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เช่น ช่วยไปซื้อของให้ เป็นต้น ถ้าเราสามารถช่วยได้เราก็จะช่วย"

ตีเมาะเล่าว่า "เราอยู่ใน "ปอเนาะดาแล" มีการประชุมแบบไม่เป็นทางการร่วมกับ ผู้สูงอายุด้วยกัน มีการตักเตือนกันในที่ประชุม ให้รักษาเวลาละหมาด และถ้าเห็นผู้สูงอายุ ไม่ค่อยมีกำลังใจเราก็จะเข้าไปคุยปรึกษากัน ตักเตือนในทางที่ดีเพื่อให้เขามีกำลังใจที่จะ สามารถปฏิบัติศาสนกิจ" (ตีเมาะ มะโห๊ะ เมื่อวันที่ 9 พฤษภาคม พ.ศ. 2553)

แมะเยาะเล่าว่า "ถ้าหากว่าอยู่ที่บ้านละหมาดคนเดียวแล้วไม่รู้ว่าจะละหมาดถูก หรือเปล่า แต่เมื่อได้มาอยู่ใน "ปอเนาะดาแล" เราจะได้ละหมาดร่วมกันหลาย ๆ คน ถ้าหาก ละหมาดไม่ถูกก็จะมีคนคอยตักเตือน และสอนให้ถูกต้อง ทำให้เรารู้วิธีการละหมาด มาอยู่ใน "ปอเนาะดาแล" มีความสุขพอสมควรแต่ถ้าจะให้สบายเหมือนอยู่ที่บ้านเราเองนั้นไม่เหมือนกัน อยู่ที่นี่มีความสุขคนละอย่างได้มาละหมาดร่วมกันหลาย ๆ คน มีความสุขดี ได้อยู่กับ ผู้สูงอายุด้วยกันก็มีความสุข ได้มีเพื่อนคุย เมื่อไรที่เราซื้อของมาเราก็จะแบ่งให้ผู้สูงอายุด้วย ถ้าญาติมาเยี่ยมเราบางที่เอาขนมมาหลาย ๆ อย่างเราก็จะเอาของที่ได้มาแบ่งให้ผู้สูงอายุด้วย ตอนกลางคืนก็จะมีเพื่อนคุย มีความสุขที่ได้คุยกับรุ่นเดียวกัน ช่วยกันนวดให้บ้าง อยู่กัน เป็นเพื่อนกัน ใครผิดก็ช่วยกันตักเตือน" (แมะเยาะ ยะโกะ เมื่อวันที่ 14 พฤศจิกายน พ.ศ. 2553)

การอยู่ร่วมกันของคนมลายูมุสลิมใน "ปอเนาะดาแล" นำไปสู่การให้ความหมายของความสัมพันธ์ทางสังคมของคนมลายูมุสลิมในลักษณะการทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น การละหมาดร่วมกัน การได้เรียนศาสนาด้วยกัน มีการพูดคุยเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ในสิ่งที่ได้เรียนผ่านกิจกรรมกระบวนการเรียนรู้ แบ่งปันความรู้ ช่วยสอนคัมภีร์อัล-กรุอันให้ การฟังพาดาย และการถือกุลซึ่งกันและกันในด้านต่าง ๆ เช่น ช่วยตักน้ำให้ ช่วยเป็นเพื่อนนอน แบ่งปันกับข้าว แบ่งปันขนม การยอมรับในวิถีการดำรงอยู่ ผ่านระบบความเชื่อ และการยึดหลักศาสนบัญญัติของศาสนาอิสลาม เช่น การนับถือศาสนาเดียวกัน เป็นต้น ทำให้ผู้สูงอายุได้พบปะกันอย่างสม่ำเสมอ เกิดความเป็นมิตรภาพเหมือนเพื่อนในการอยู่ร่วมกัน มีความรักใคร่เห็นอกเห็นใจกัน รู้จักเสียสละต่อกัน ช่วยเหลือถือกุลซึ่งกันและกันทั้ง สิ่งเหล่านี้ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ทางสังคมของคนมลายูมุสลิมใน "ปอเนาะดาแล"

5. การก่อรูปของความสัมพันธ์ทางสังคมของคนมลายูมุสลิมใน "ปอเนาะดาแล"

ความสัมพันธ์ทางสังคมของคนมลายูมุสลิมใน "ปอเนาะดาแล" เกิดจากผู้สูงอายุเข้ามาอาศัยอยู่ร่วมกัน เพื่อเรียนรู้ศาสนาอิสลาม และปฏิบัติศาสนกิจร่วมกันใน "ปอเนาะดาแล" ที่มีการติดต่อสัมพันธ์กันในด้านต่าง ๆ ได้แก่ การช่วยเหลือถือกุลกัน การฟังพาดายซึ่งกันและกัน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน และการเคารพนับถือ โดยมีรายละเอียดดังนี้

"ปอเนาะดาแล" เป็นพื้นที่ให้ผู้สูงอายุได้เรียนรู้ โดยที่โต๊ะครูต้องการให้ผู้สูงอายุมีความรู้ความเข้าใจในการปฏิบัติศาสนกิจที่ถูกต้อง เพราะการปฏิบัติศาสนกิจทุกอย่าง จำเป็นที่ต้องมีความรู้ที่ถูกต้องตามแบบอย่างของท่านศาสดา ถ้าการปฏิบัติศาสนกิจ ทำโดยปราศจากความรู้แล้ว การปฏิบัติศาสนกิจถือว่าใช้ไม่ได้ และทำให้ผู้ปฏิบัติต้องได้รับโทษ จึงทำให้ผู้สูงอายุได้เข้ามาเรียนรู้อยู่ใน "ปอเนาะดาแล" เพื่อที่จะได้ปฏิบัติศาสนกิจได้อย่างถูกต้อง โต๊ะครูในฐานะผู้ที่มีความรู้ จึงมีบทบาทสำคัญต่อการดำเนินชีวิต ตามประเพณี วัฒนธรรมทางศาสนา ที่ต้องให้โต๊ะครูเป็นผู้นำการปฏิบัติ และถ่ายทอดความรู้ ใน "ปอเนาะดาแล" อันได้แก่ การเป็นผู้นำละหมาด การสอน "กีตาบ" (ตำราศาสนา) สอนคัมภีร์-อัลกรุอัน การเป็นผู้นำอ่านขอพรในงานทำบุญต่าง ๆ และการปฏิบัติอื่น ๆ ที่เป็นกิจวัตรทางศาสนา

วิถีชีวิตในแต่ละวัน เริ่มตั้งแต่ตื่นเช้าหลังจากละหมาดซุบฮิร่วมกัน (เวลาประมาณตีสี่) ผู้สูงอายุมีการรวมตัวเพื่ออ่านคัมภีร์อัล-กรุอันร่วมกัน ผู้สูงอายุที่มีความรู้จะช่วยสอนอ่านคัมภีร์-อัลกรุอันให้เพื่อนผู้สูงอายุที่มีความรู้น้อยด้วย หลังจากทีอ่านคัมภีร์-อัลกรุอันเสร็จแล้ว

ผู้สูงอายุอีกหลายคนยังไม่ได้ลงจาก "บาหลีเซาฮู"³ แต่จะยังคงอยู่เพื่อที่จะปฏิบัติศาสนกิจ เช่น อ่านคัมภีร์-อัลกุรอาน ละหมาด หรือผู้สูงอายุมีการนั่งเป็นกลุ่มเล็ก ๆ เพื่อสนทนา แลกเปลี่ยนเรียนรู้กันเกี่ยวกับความรู้ที่ได้เรียนจากโต๊ะครู หรือบางที่ผู้สูงอายุอาจจะนั่งคุยกัน สองถึงสามคน เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในที่พักอาศัย สำหรับผู้สูงอายุที่มีความรู้ และอาศัย อยู่ไหน ก็จะแบ่งปันความรู้ให้กับผู้สูงอายุที่เข้ามาอยู่ใหม่ เป็นการให้ความรู้พื้นฐาน ดังคำ บอกเล่าของแชนะว่า "ถ้าหากว่ามีผู้สูงอายุต้องการเรียนรู้กับเรา เราจะช่วยสอนให้ ขอให้ มีความตั้งใจจริง อยากมาเรียนรู้จริง ๆ ตอนที่ช่วยสอนคัมภีร์-อัลกุรอานนั้นจะเน้นหลายครั้ง มาก สอนหลายครั้ง ต้องให้ผู้สูงอายุเข้าใจ เพราะผู้สูงอายุมีอายุมากแล้ว คนสอนต้องมีความอดทนต้องใจเย็น"

หลังจากที่ทำกิจกรรมร่วมกันเรียบร้อยแล้ว ต่างคนก็กลับไปยังที่พักเพื่อหุงข้าว ทำกับข้าว โดยที่ผู้สูงอายุจะไปหุงข้าวทำกับข้าวด้วยตนเอง เมื่อทำอาหารเสร็จ บางคนมีการแบ่งปันกับข้าวให้เพื่อนข้าง แบ่งปันขนมที่ลูก ๆ เามาฝากบ้าง มีการแลกเปลี่ยนของกิน กันระหว่างผู้สูงอายุ ดังคำบอกเล่าของแชนะว่า

"อยู่ใน "ปอเนาะดาแล" เหมือนเป็นครอบครัวเดียวกัน จะต้องมีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เวลาที่เราทำกับข้าวเราก็ต้องแบ่งปันให้เพื่อนบ้านด้วย ถ้าหากมีกับข้าวน้อย ก็ต้องเอากับ ข้าวแบ่งให้อย่างน้อยที่สุดต้องให้ผู้สูงอายุที่อยู่ใกล้มากที่สุด เพราะถ้าแบ่งให้ผู้สูงอายุทุกคนเกรงว่าจะไม่พอเพื่อนของเราที่อยู่ใน "ปอเนาะดาแล"แห่งนี้เราก็ต้องดูแลทุกคน เราอยู่ อยู่ให้คนรู้สึกไม่ติดต่อเราเลยที่เราให้ความช่วยเหลือระหว่างผู้สูงอายุด้วยกัน เราจะได้ไม่ลำบาก ผู้สูงอายุก็จะมาช่วยเราที่จะช่วยได้เช่นกัน เรื่องนี้โต๊ะครูก็ได้สอนมา กล่าวคือ สอนให้ทุกคน มีความรักต่อกัน ทุกคนเปรียบเสมือนพี่น้องกัน ต้องรู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา สอนให้เป็นคนดี ต้องขยันปฏิบัติศาสนกิจ กลัวในการกระทำที่ไม่ดี เมื่อเราทำดีต้องไม่ปฏิบัติ เช่น เรื่องการนินทา ผู้อื่นถ้าเรารู้ว่าไม่ดี เราก็ต้องละทิ้ง เราต้องการที่จะเปลี่ยนตัวเองให้ดีขึ้น สิ่งที่ดี ๆ ที่โต๊ะ ครูสอนเราต้องเคารพ และต้องน้อมกลับไปใช้" (แชนะ อูมาเมื่อวันที่ 4 พฤศจิกายน พ.ศ. 2553)

หลังจากละหมาดอัศริ (เวลาประมาณ 16.00 น.) ผู้สูงอายุได้ละหมาดร่วมกัน ต่อด้วย กับการเรียนศาสนา (ตะเลม) ร่วมกัน และจะมีการเรียนศาสนาอีกครั้ง หลังจากละหมาดมักริบ (เวลาประมาณ 18.20 น.) จนถึงละหมาดอิชา (เวลาประมาณ 18.40 น.) ในแต่ละวันผู้สูงอายุ ได้ละหมาดร่วมกันทุกครั้งในห้าเวลาต่อวัน และได้เรียนรู้ศาสนาาร่วมกัน ทำให้ได้พบปะกัน

(ชาม.ลญา อีลวา "มีฮยีด" กับ "บาหลีเซาฮู" แดงต่างกันอยู่บ้าง กล่าวคือ "บาหลีเซาฮู" เป็นสถานที่ใช้ประกอบศาสนกิจขนาดย่อม ไม่นิยมมีการละหมาดฮันคัวร์ และเป็นสถานที่สอนศาสนาอิสลาม แต่ "มีฮยีด" หมายความว่า สถานที่ซึ่งมุสลิมใช้ประกอบ ศาสนกิจโดย จะต้องมีละหมาดฮันคัวร์ในบ้านใต้ และเป็นสถานที่สอนศาสนาอิสลาม)

ทุกวัน หลังจากที่ปฏิบัติกิจกรรมเสร็จเรียบร้อยแล้ว ผู้สูงอายุจะเข้าไปนอนยังที่พักอาศัย บางที่ตอนเวลาเหงา หรือกลัวตอนที่นอนคนเดียวก็จะชักชวนผู้สูงอายุด้วยกันให้มานอน เป็นเพื่อน

การก่อรูปของความสัมพันธ์ทางสังคมของคนมลายูมุสลิมใน "ปอเนาะดาแล" เกิดจากความตั้งใจของผู้สูงอายุที่เข้ามาอาศัยอยู่ใน "ปอเนาะดาแล" เพื่อที่จะศึกษาหาความรู้ และ ปฏิบัติศาสนกิจร่วมกัน ในขณะที่ยังมีร่างกายแข็งแรงพอที่จะช่วยเหลือตนเองได้ ผู้สูงอายุ ได้ใช้ชีวิตอาศัยอยู่ร่วมกันในที่พักอาศัยที่เรียกว่า "ปอเนาะ" ที่มีลักษณะคล้ายกระท่อมเล็ก ๆ บางคนอยู่ด้วยกันสองคนในหลังเดียวกัน หรือ บางคนอาจจะอยู่คนเดียว ซึ่งแต่ละคนล้วนมาจากคนละบ้านกัน ได้เข้ามาอยู่ร่วมกันใน "ปอเนาะดาแล" ได้มีโอกาสเรียนรู้ศาสนาร่วมกัน ปฏิบัติศาสนกิจร่วมกัน มีการพูดคุยกัน ทำความรู้จัก ทำให้ได้พบปะกัน อย่างสม่ำเสมอ ด้วยเหตุนี้ "ปอเนาะดาแล" จึงเป็นแหล่งเรียนรู้ที่ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ทางสังคมของคนมลายูมุสลิม อันจะนำไปสู่การช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน เกิดความเป็นมิตรภาพเหมือนเพื่อน การพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน

6. ความเกื้อกูลภายใต้ความสัมพันธ์ของคนมลายูมุสลิมใน "ปอเนาะดาแล"

"ปอเนาะดาแล" ดำรงอยู่ได้ด้วยปัจจัยหลายอย่าง อย่างน้อยสองประการ อย่างแรก เป็นความเกื้อกูลกันใน "ปอเนาะดาแล" กล่าวคือ มีโต๊ะครูเป็นผู้ดูแล ให้ความรู้ ให้ที่พักอาศัย รวมทั้งผู้ให้คำปรึกษา แนะนำแก่ลูกศิษย์ในฐานะโต๊ะครูอาอุโส เป็นผู้ที่มีความรู้มีประสบการณ์ และเสมือน "ครู" ของผู้สูงอายุ อีกทั้งยังมีการช่วยเหลือเกื้อกูลจากลูกหลานของผู้สูงอายุ ที่อยู่ใน "ปอเนาะดาแล" ในเรื่องของค่าใช้จ่ายต่าง ๆ อาหารการกิน เงิน "ซากาต" (การบริจาคทานตามศาสนาบัญญัติ) และความช่วยเหลือเกื้อกูลในด้านต่าง ๆ

ประการที่สอง เป็นการเกื้อกูลระหว่าง "ปอเนาะดาแล" กับชุมชน ซึ่งชาวบ้านส่วนใหญ่ ได้รับความรู้จากโต๊ะครู มีทั้งที่เคยเป็นลูกศิษย์มาก่อน และที่ยังเรียนอยู่กับโต๊ะครู ได้ให้การช่วยเหลือในเรื่องของเงิน "ซากาต" (การบริจาคทานตามศาสนาบัญญัติ) และอื่น ๆ ตลอดจนมีผู้นำของชุมชนให้การช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ และยังมีหน่วยงานในท้องถิ่นให้ความช่วยเหลือในด้าน โครงสร้างพื้นฐาน เช่น มีการสร้างถนนคอนกรีต และอื่น ๆ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ความเกือกลงันใน "ปอเนาะดาแล"

ความเกือกลงันใน "ปอเนาะดาแล" ประกอบด้วย ความเกือกลงระหว่างโต๊ะครูกับผู้สูงอายุ เป็นการให้ความรู้กับผู้สูงอายุ พร้อมกับให้ที่พักอาศัย โดยไม่ได้หวังสิ่งตอบแทนจากผู้สูงอายุ ความเกือกลงระหว่างผู้สูงอายุด้วยกัน ที่ได้ใช้ชีวิตเรียนศาสนาร่วมกัน มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และความเกือกลงจากลูกของผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ด้วยกันในแหล่งเรียนรู้ "ปอเนาะดาแล"

"ปอเนาะดาแล" เกิดขึ้นจากอุดมการณ์ของโต๊ะครู ที่ต้องการถ่ายทอดความรู้ให้ผู้สูงอายุ โดยไม่ได้หวังสิ่งตอบแทน การศึกษาหาความรู้ใน "ปอเนาะดาแล" ไม่ต้องเสียค่าเล่าเรียน ไม่ต้องเสียค่าที่พัก เปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุทุกคนที่ต้องการศึกษาหาความรู้ได้อย่างเสรี ไม่ว่าจะมิฐานะยากดีมีจนอย่างไร โต๊ะครูสมัครใจเสียสละสอนศาสนาโดยไม่คำตอบแทน และยังอนุญาตให้ใช้ที่ดินของตนเองปลูกบ้านพักผู้สูงอายุฟรีด้วย ใน "ปอเนาะดาแล" นั้นมีกฎอยู่ว่า เมื่อเข้ามาอยู่ใน "ปอเนาะดาแล" แล้วผู้สูงอายุจะต้องเรียนหนังสือ และปฏิบัติศาสนกิจร่วมกัน ดังคำบอกเล่าของโต๊ะครูหะมะ ว่า

"ในชีวิตประจำวันบทบาทของโต๊ะครูทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ สอนศาสนา และดัดเตือนให้ผู้สูงอายุที่อยู่ใน "ปอเนาะดาแล" เป็นคนดี มีคุณธรรม มีศีลธรรม ไม่เบียดเบียนผู้อื่น สอนให้ปฏิบัติตามหลักคำสอนทางศาสนา และสอนวิธีปฏิบัติศาสนกิจต่าง ๆ เพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง ตามหลักการศาสนา เมื่อเข้าเวลาละหมาด โต๊ะครูจะเข้าไปละหมาดร่วมกับผู้สูงอายุ หลังจากละหมาดเสร็จโต๊ะครูจะสอน "กีตาบ" (ตำราศาสนา) แต่พอถึงเวลาที่โต๊ะครูต้องไปทำงานโต๊ะครู จะออกไปทำงานเพื่อหาเลี้ยงครอบครัวโดยส่วนตัวแล้วโต๊ะครูไม่ได้เป็นคนมีเงินทองหรือที่ดินมากมาย แต่ด้วยกับที่โต๊ะครูถูกปลูกฝังจากที่ที่เคยเรียนมาว่าต้องสอนให้มนุษย์เป็นคนดี ทำตามคำสั่งของพระเจ้า ทำในสิ่งที่ดี ละเว้นจากการทำชั่ว ทำให้โต๊ะครูดูสภาพของผู้สูงอายุที่นั่นวัน เวลาใกล้จะหมด ถ้ากลุ่มผู้สูงอายุเหล่านี้ไม่ได้รับการเรียนการสอนที่ถูกต้องจะทำให้ผู้สูงอายุเหล่านี้ปฏิบัติศาสนกิจไม่ถูกต้อง และการกระทำเหล่านั้นก็จะสูญเปล่าไปด้วย" (นายหะมะ ลาเตะ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 3 พฤศจิกายน พ.ศ. 2553)

การเรียนการสอนใน "ปอเนาะดาแล" โต๊ะครูจะเป็นคนอ่าน "กีตาบ" (ตำราศาสนา) เป็นภาษามลายู พร้อมกับอธิบายให้ผู้สูงอายุได้ฟังเป็นภาษามลายูท้องถิ่นที่เข้าใจง่าย ถ้าหากว่าไม่มีการอธิบายเพิ่มเติม จะทำให้ผู้สูงอายุไม่เข้าใจ โต๊ะครูจึงต้องใช้วิธีการต่าง ๆ เพื่อหาทางอธิบายให้ผู้สูงอายุเข้าใจ โดยการยกตัวอย่าง หรือการเปรียบเทียบ เป็นต้น ผู้สูงอายุบางคนจะจดบันทึกในสิ่งที่โต๊ะครูสอน จะเขียนบันทึกเป็นภาษามลายู ส่วนคนอื่น ๆ ที่เขียนหนังสือ

ไม่ได้ จะนั่งฟังอย่างตั้งใจ และต้องพยายามจำในสิ่งที่โตะครูสอน โดยใช้หูในการฟังอย่างเดียว เพราะจะใช้มือเขียนจดบันทึกไม่ได้ เพราะว่าไม่เคยได้เรียนหนังสือมาก่อน เวลาสอนโตะครู จะเน้นหลายครั้ง สอนหลายครั้ง เพื่อให้ผู้สูงอายุเข้าใจ เพราะผู้สูงอายุมีอายุมาก คนสอน ต้องมีความอดทน ต้องเป็นคนใจเย็น โตะครูเป็นคนดูแลภายใน "ปอเนาะตาแล" เกือบทั้งหมด การให้ความช่วยเหลือผู้สูงอายุที่ไม่สบาย ดังคำบอกเล่าของบุรุษาน ซึ่งเป็นน้องของโตะครู และช่วยสอนหนังสือให้กับผู้สูงอายุว่า "โตะครูก็จะเข้าไปถามให้ความช่วยเหลือพาไปส่งโรงพยาบาล และได้โทรศัพท์บอกญาติให้ทราบก่อน เพื่อให้ญาติได้เตรียมตัว หลังจากนั้นช่วยกันพาไปส่งโรงพยาบาล หรือผู้สูงอายุบางคนที่มีโทรศัพท์จะโทรศัพท์บอกลูกเพื่อให้ มารับส่วนใหญแล้วผู้สูงอายุจะรีบโทรศัพท์บอกลูกให้ลูกมารับก่อนที่จะเป็นอะไรมาก" (บุรุษาน เจ๊ะดาโอะ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 3 พฤศจิกายน พ.ศ. 2553)

ใน "ปอเนาะตาแล" จะมีผู้สูงอายุอาศัยอยู่ด้วยกันคอยให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เหมือนครอบครัวเดียวกันแต่แต่ละคนก็จะมี การช่วยเหลือระหว่างผู้สูงอายุด้วยกัน ดังคำบอกเล่าของมีเนาะซึ่งเป็นผู้สูงอายุว่า "ผู้สูงอายุที่มีฐานะการเงินดีจะให้ การช่วยเหลือผู้สูงอายุที่มีฐานะการเงินที่น้อยกว่า โดยการบริจาคเงิน "ชะกาต" (การบริจาคทานตามศาสนาบัญญัติ) ให้ผู้สูงอายุที่ยากจน เวลามีลูก ๆ มาเยี่ยมจะมีขนมสิ่งของมาฝาก ผู้สูงอายุมีการแบ่งขนมที่ลูกเอามาฝากด้วย ต่างคนก็ต่างมีการแลกเปลี่ยนกันไปมาระหว่างผู้สูงอายุด้วยกัน มีการช่วยเหลือทางด้านแรง ช่วยกันตักน้ำให้บ้าง ช่วยกันนวดให้บ้าง เอาน้ำซาวมาให้ดื่ม" (มีเนาะ มะลี สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 14 พฤศจิกายน พ.ศ. 2553) อยู่กันเป็นเพื่อน เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้น มีผู้สูงอายุ และชาวบ้านให้การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ดังคำบอกเล่าของแยะนะว่า "ถ้าหากเกิดไม่สบายตอนกลางคืนคนแรกที่จะเข้ามาช่วยเหลือ ก็คือเพื่อนที่อยู่ใกล้ที่สุด เพราะคนที่อยู่ใกล้กับเราจึงรู้ก่อนใคร เราจึงต้องให้ความสำคัญกับเพื่อน โตะครูจะสอนให้ผู้สูงอายุมีความรักให้กับเพื่อนที่อยู่ด้วยกัน เคยมีปัญหาเกิดขึ้น เช่น มีวันหนึ่งเคยมีงูอยู่บนมุ้งที่นอน พอจะเข้าไปนอนแล้วเห็นงูอยู่บนมุ้งหลังจากนั้นตกใจรีบไปเรียกให้คนมาช่วย ขณะนั้นเป็นเวลาตอนกลางคืน ผู้สูงอายุตื่นขึ้นมาดู ต่างก็มาช่วยกันแต่ก็ช่วยไม่ได้ เพราะว่าแต่ละคนก็มีอายุกันทุกคน แถมยังเป็นผู้หญิงทั้งหมด เลยช่วยไปบอกชาวบ้านให้มาเอางูออกจากมุ้ง ชาวบ้านก็ได้มาช่วยเอางูออกจนสำเร็จ" แยะนะยังเล่าต่อไปอีกว่า

“อยู่ใน “ปอเนาะดาแล” ต้องให้การดูแลช่วยเหลือกันทุกคน อย่าให้เพื่อนรู้สึกไม่ดี เวลาที่ขอความช่วยเหลือระหว่างผู้สูงอายุด้วยกัน ผู้สูงอายุก็จะมาช่วยเท่าที่จะช่วยได้ บางที่ตอนเวลาเหงา หรือใกล้ตอนที่นอนคนเดียวก็จะเรียกผู้สูงอายุด้วยกันให้มานอนเป็นเพื่อน ตอนนั้นก็ไม่นอนได้จนเพราะว่ามีหลานมาอยู่ด้วย 2 คน ส่วนหลานอีกคนก็จะไปนอนเฝ้าผู้สูงอายุคนอื่น ๆ ที่อยู่คนเดียว ถ้าหากเห็นผู้สูงอายุอยู่คนเดียวนั่งเศร้าอยู่ก็จะเข้าไปถามว่า “ต้องการอะไรไหม มีข้าวกินหรือเปล่า” ถ้าไม่มีก็ไปเอาข้าวในครัวใส่ข้าวพร้อมกบข้าว ในจานแล้วก็เอาไปให้ ถ้าเห็นผู้สูงอายุไม่ค่อยมีกำลังใจ ก็จะเข้าไปคุยปรึกษากัน คุยกัน ตักเตือนในทางที่ดี เพื่อให้ผู้สูงอายุมีกำลังใจที่จะปฏิบัติศาสนกิจ เมื่อมีผู้สูงอายุไม่สบายก็จะเข้าไปเยี่ยม พร้อมให้การช่วยเหลือเท่าที่จะทำได้ ถ้าหากไม่มีเงินจะช่วยเหลือ อย่างน้อยต้องไปเยี่ยมคุยให้เขาสบายใจ นำขนมปังไปเยี่ยม อยู่ใน “ปอเนาะดาแล” ต้องมีการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ต้องมีความรักให้กัน ถึงแม้ว่าผู้สูงอายุจะรวยหรือจนก็ตาม ก็ต้องดูแลเอาใจใส่ซึ่งกันและกัน” (นายยะ อูมา สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 4 พฤศจิกายน พ.ศ. 2553)

ใน “ปอเนาะดาแล” มีการประชุมร่วมกับผู้สูงอายุด้วยกัน มีการตักเตือนกันในที่ประชุมทุกวัน มีการตักเตือนให้รักษาเวลาละหมาด และอื่น ๆ ทำให้ผู้สูงอายุเกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น ดังคำบอกเล่าของตีเมาะ ซึ่งเป็นผู้สูงอายุ มีการตักเตือนว่า “อยู่ใกล้มีสติก็ต้องรักษาเวลาละหมาด ถ้าอยู่ใกล้มีสติแล้วไม่ขึ้นไปละหมาดร่วมกันทำให้เราเสียโอกาส” สิ่งที่เราควรที่จะบอกเมื่อมีผู้สูงอายุมาอยู่ใหม่ แต่บางที่ยังไม่มีความรู้พื้นฐาน ก็จะช่วยสอนให้ขอให้ความตั้งใจจริงอยากมาเรียนจริงจัง ๆ (ตีเมาะ มะไซ๊ะ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 9 พฤศจิกายน พ.ศ. 2553)

หลังจากที่ผู้สูงอายุได้เข้ามาเรียนเป็นระยะเวลาานพอสมควร ทำให้ผู้สูงอายุได้รับความรู้เพิ่มขึ้น สามารถแบ่งปันความรู้ และแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้สูงอายุคนอื่น ๆ ที่มาใหม่ เป็นการปูพื้นฐานก่อนที่จะเรียนกับโต๊ะครู การแบ่งปันความรู้ หรือแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้สูงอายุด้วยกัน ซึ่งในบางครั้งหลังจากละหมาดเสร็จผู้สูงอายุมีการนั่งเป็นกลุ่มเล็ก ๆ ใน “บาลาซาเยฮ์” มีการสนทนาถึงความรู้ที่ได้เรียน ต่างคนก็ต่างพูดออกมาในสิ่งที่ตนเองได้เรียนรู้อมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้สูงอายุด้วยกัน เป็นการทบทวนความรู้เดิมสำหรับคนที่มีความรู้และสำหรับคนที่ไม่รู้ก็เป็น การรับความรู้ใหม่ และการสนทนาของผู้สูงอายุไม่จำเป็นต้องเป็นกลุ่มเสมอไป แต่จะคุยแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในที่พักอาศัย สอง หรือ สามคนก็ได้ มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้สูงอายุ เช่น ในเวลาว่างผู้สูงอายุอาจจะเข้าไปพูดคุย สนทนาระหว่างกัน

⁶ (ชาวมลายู ถือว่า “มีสติ” กับ “บาลาซาเยฮ์” แตกต่างกันอยู่บ้าง กล่าวคือ “บาลาซาเยฮ์” เป็นสถานที่ใช้ประกอบศาสนกิจขนาดเล็กๆ ไม่นิยมทำการละหมาดวันศุกร์ และเป็นสถานที่สอนศาสนาอิสลาม แต่ “มีสติ” หมายความว่า สถานที่ซึ่งมุสลิมใช้ประกอบศาสนกิจโดย จะต้องมีละหมาดวันศุกร์เป็นปกติ และเป็นสถานที่สอนศาสนาอิสลาม)

สำหรับผู้สูงอายุที่เรียนรู้ได้นานกว่าก็จะแบ่งปันความรู้ให้ผู้สูงอายุที่เข้ามาอยู่ใหม่ เป็นต้น
ดังคำบอกเล่าของผู้สูงอายุที่อยู่ใน "ปอเนาะดาแล" ตัวอย่างเช่น

แยนะเป็นผู้สูงอายุที่อยู่ใน "ปอเนาะดาแล" ของโต๊ะครูนิมะ หมู่บ้านจือแระ ตำบลแม่ตง
ทำหน้าที่ช่วยสอนความรู้พื้นฐานให้ผู้สูงอายุ ที่อยู่ใน "ปอเนาะดาแล" เล่าว่า

ตั้งแต่ที่ได้ช่วยสอนผู้สูงอายุมานานพอสมควร ทำให้มีผู้สูงอายุที่เคยเรียนเอาสิ่งของมาให้
เช่น เอาเงิน "ซากาด" (การบริจาคทานตามศาสนบัญญัติ) มาให้ บางคนให้ 1,000 บาท
ตอนที่สอนคัมภีร์-อัลกุรอานให้ผู้สูงอายุที่อยู่ใน "ปอเนาะดาแล" บางคนที่มาเรียนด้วยก็จะ
บริจาคให้คนละ 10-20 บาท แต่ไม่ได้สอนเฉพาะผู้สูงอายุใน "ปอเนาะดาแล" อย่างเดียวแต่จะ
มีผู้สูงอายุจากข้างนอกมาเรียนด้วย บางทีก็จะออกไปช่วยสอนตามบ้าน ถ้ามีคนมาขอให้ไป
ช่วยสอน เขาก็จะบริจาคให้คนละ 100 บาท ส่วนคนที่เข้ามาอยู่ใหม่ที่มีความต้องการเรียนกับเรา
เขาก็จะเอาขนมปัง น้ำตาล ข้าวสารมาให้ แต่เราช่วยสอนเขาโดยไม่ได้หวังผลตอบแทนอะไรเลย"
(แยนะ อูมา สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 4 พฤศจิกายน พ.ศ. 2553)

ใน "ปอเนาะดาแล" จะมีลูก หรือเครือญาติของผู้สูงอายุ คอยให้การสนับสนุนดูแล
ช่วยเหลือผู้สูงอายุ ในทุก ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นทางด้านเงินทอง ด้านอาหารการกิน
ด้านสิ่งของเครื่องใช้ ด้านการรักษาพยาบาล ฯลฯ ในชีวิตประจำวันผู้สูงอายุส่วนใหญ่ที่อยู่ใน
"ปอเนาะดาแล" รับผิดชอบอาหารการกินของตนเอง หุงข้าวทำกับข้าวด้วยตนเอง เวลาหุงข้าว
ครั้งหนึ่ง หุงครั้งเดียวสามารถรับประทานได้ 3 มื้อ ใน "ปอเนาะดาแล" มีทั้งผู้สูงอายุที่อาศัย
อยู่กับลูก และที่ไม่ได้อยู่ด้วย สำหรับผู้สูงอายุบางคนที่อยู่ด้วยกันกับลูก จะมีลูกคอย
อำนวยความสะดวกทุกอย่าง ตัวอย่างเช่น

แม่แย ซึ่ง เป็นลูกของผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ด้วยกันกับแม่ซึ่งเป็นผู้สูงอายุ แม่แย
เข้ามาอยู่ใน "ปอเนาะดาแล" มาก่อนแม่ของตัวเอง แม่แยเข้ามาแรก ๆ มาอยู่กับคุณยาย
เหตุผลที่แม่แยได้มาอยู่เพราะว่ายายแก่มากแล้ว ถ้าอยู่คนเดียวเกรงว่าจะไม่ปลอดภัย
แม่ก็เลยส่งตัวให้มาเฝ้าช่วยเหลือดูแล แม่แยเข้ามาอยู่แรก ๆ พักอยู่กับคุณยายพร้อมลูก
อยู่ริมถนน นานเข้าก็เริ่มผุพัง และหลังจากที่ยายเสียชีวิตไป พักกับแม่ก็อยากให้แม่แย
เข้ามาอยู่ใกล้ ๆ ท่านเพราะกลัวว่าเวลาไม่สบายจะได้ช่วยเหลือดูแลอย่างใกล้ชิด จากนั้น
ก็ได้ย้ายเข้ามาสร้างที่พักใหม่ตั้งติดกับที่พักของแม่ อยู่ใน "ปอเนาะดาแล" แม่แยได้ดูแล
แม่ของตนเองเกือบทุกเรื่องไม่ว่าจะเป็นเรื่องของเสื้อผ้า ช่วยตัดเย็บเสื้อผ้าให้ ทำให้ไม่ต้อง
เสียค่าใช้จ่ายในการตัดเสื้อผ้าใหม่ และอาหารการกิน จะแบ่งปันให้แม่กินทุกอย่าง เรื่องกับ
ข้าวอาหาร แทบจะไม่ต้องเป็นห่วง เพราะว่าแม่แยอยู่ใกล้ติดกัน เมื่อไรที่แม่แยออกไป

ตลาดก็จะมีความสุข กับข้าวต่าง ๆ ซ้อผัก ซ้อปลา ก็จะซื้อกลับมาฝากแม่ทุกครั้ง ทุกอย่างของกินของแม่ที่เป็นของสดนั้น จะเก็บไว้ในที่พักของแม่แยะ ถ้าเอาไปเก็บไว้ในที่พักของแม่จะทำให้เน่าเสีย หรือใช้ไม่ได้เลย เพราะว่าไม่มีตู้เย็น แม่ของแม่แยะมีอายุมากแล้ว แถมยังมีโรคประจำตัวอีก ซึ่งแม่แยะจะต้องดูแลเป็นการใกล้ชิด ดังคำบอกเล่าของแม่แยะว่า

โดยปกตินั้นแม่เป็นคนแข็งแรง แต่ด้วยกับโรคประจำตัวทำให้ร่างกายเริ่มอ่อนแอลง คนแรกที่จะคอยดูแลช่วยเหลือแม่ก็ต้องเป็นเราเอง เพราะว่าเราอยู่ใกล้ที่สุด ส่วนลูก ๆ ที่อยู่ไกลก็จะมาทีหลัง โรคประจำตัวของแม่ ก็จะเป็นโรคกระเพาะ บางครั้งก็จะเข้าไปทำยวนวดตามร่างกายที่ปวดเมื่อย เอาน้ำมันหมากหามาฉีดให้ผ่อนคลาย ถึงเวลากินข้าวก็จะขึ้นไปหุงข้าวให้ทำกับข้าวให้ แต่ช่วงนี้แม่จะกินข้าวต้ม เพราะว่าเป็นโรคกระเพาะ ก็เลยต้องทำข้าวต้มให้เกือบทุกวัน ตอนเวลาไม่สบายก็ไม่กล้าปล่อยให้ลูกคนเดียว เพราะว่าอายุก็มากแล้ว ก็ต้องดูแล บางทีจะเอาลูกมาเผ่า ไปนอนเป็นเพื่อนด้วย คอยเช็ดตัวให้ในตอนที่ไม่สบาย ถ้าอาการหนักก็จะพาไปส่งที่โรงพยาบาล ส่วนเรื่องโรงพยาบาลนั้นแยะจะไม่ต้องพูดถึง ตั้งแต่พ่อเราแล้วที่เราต้องเป็นคนแก้ไขตลอด เพราะว่าลูกคนอื่น ๆ นั้นเป็นผู้ชาย อาจจะมีลูกเมียที่ต้องดูแล มีภาระมาก เราไม่มีภาระอะไรก็เลยสามารถอยู่ได้ (แม่แยะ หับ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 5 พฤศจิกายน พ.ศ. 2553)

แม่แยะกับแม่จะนอนในที่พักคนละหลังกัน แม่แยะเคยได้ชวนให้แม่มาอยู่ด้วยกันในที่พักหลังเดียวกันหลายครั้ง เพื่อช่วยต่อการช่วยเหลือดูแลอย่างใกล้ชิด แต่ก็ปฏิเสธทุกครั้ง ด้วยกับแม่ของแม่แยะยังมีร่างกายแข็งแรงอยู่ จึงอยากจะอยู่ในที่พักของตนเอง แม่ของแม่แยะจะเป็นคนที่ช่วยเหลือตนเองได้ก็จะช่วยเหลือตนเองก่อน แม่ของแม่แยะจะมีความสุขที่จะอยู่ในในที่พักของตนเอง ชอบที่จะอยู่คนเดียวในที่ที่เคยอยู่ และแม่แยะจะบอกเสมอว่า ถ้าเกิดเป็นอะไรขึ้นมาตอนกลางคืน ให้ตะโกนเรียกดัง ๆ หรือไมก็ตีผนังไม่ให้มีเสียงดัง เพื่อที่จะให้เราได้รับรู้สักตัวว่าแม่ต้องการความช่วยเหลือ

ส่วนลูก ๆ ที่มีบ้านอาศัยอยู่ใกล้ "ปอเนาะตาแล" จะมาเยี่ยมเกือบทุกวัน ดังคำบอกเล่าของสาแลแม ซึ่งจะเป็นลูกที่อาศัยอยู่ในบริเวณที่ "ปอเนาะตาแล" ตั้งอยู่ ว่า

เวลาที่บ้านทำกับข้าว ทำขนมหวาน ก็จะเอาไปให้ และถ้าวันไหนที่แม่ไปเที่ยวที่บ้านแม่ก็สามารถกินข้าว ขนม ที่อยู่ในบ้านตามสบาย และถ้ามีขนมที่แม่ชอบ ก็จะเอามาให้แม่ติดมือกลับไปด้วย เมื่อไรที่พักอาศัยเกิดความเสียหาย เช่น หลังคารั่ว ก็จะไปซื้อหลังคาที่ตลาดแล้วมาซ่อม ถ้าไม่ทำให้ทำผนังเกิดพังขึ้นมา ก็จะหาไม้มาซ่อมให้ ทุกอย่างเสียหายนั้นจะมาช่วยซ่อมให้ตลอด ซ่อมที่พักให้สามารถใช้ได้เหมือนเดิมโดยที่แม่ไม่ต้องไปจ้างคนอื่น ตอนเวลาแม่ไม่สบายเราก็จะไปดูแลจัดการทุกอย่าง ไม่ว่าจะเป็นการพาแม่ไปโรงพยาบาล รับยา และถ้าแม่ยังไม่หายก็จะพาแม่ไปนอนที่บ้าน ต้องดูแลเช็ดตัว

ห่ากับข้าวให้ แต่ถ้าเมื่อไรที่แม่หายดีแล้ว แม่ก็จะขอไปอยู่ที่ "ปอเนาะดาแล" เหมือนเดิม
ทุกอย่างเราต้องดูแลเกือบทั้งหมด ทุก ๆ วันนั้นจะเข้าไปเยี่ยมแม่ตลอด แม่ไม่ได้กลับบ้าน
หลังเดียวกัน แต่การเป็นอยู่เหมือนอยู่ด้วยกันตลอด เวลาไปละหมาดก็ได้เจอแม่เกือบ
ทุกครั้งที่ได้ไปละหมาด เวลาไปเรียนก็ไปเรียนด้วยกันกับแม่ใน "ปอเนาะดาแล" (สัมภาษณ์ วาจา
สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 10 พฤศจิกายน พ.ศ. 2553)

การเกื้อกูลระหว่าง "ปอเนาะดาแล" กับชุมชน

การเกื้อกูลระหว่าง "ปอเนาะดาแล" กับชุมชน เป็นความเกี่ยวระหว่างโต๊ะครูกับชาวบ้าน
ที่โต๊ะครูได้สอนให้ความรู้กับชาวบ้าน จึงทำให้ชาวบ้านตอบแทนโต๊ะครู ด้วยการช่วยเหลือ
ในด้านต่าง ๆ และทำบุญให้ความเกื้อกูลให้กับผู้สูงอายุที่อยู่ใน "ปอเนาะดาแล" และยังมี
หน่วยงานท้องถิ่นให้การสนับสนุนในด้านต่าง ๆ ดังรายละเอียดที่จะกล่าวต่อไปนี้

ชาวบ้านในชุมชนซึ่งอยู่ในบริเวณที่ "ปอเนาะดาแล" ตั้งอยู่ส่วนใหญ่ได้รับความรู้จาก
โต๊ะครู มีความเข้าใจในศาสนา ทำให้ชาวบ้านผู้ใจบุญที่ศรัทธา ทุกปีจะให้การช่วยเหลือ
ในเรื่องของเงิน "ชะกาต" (การบริจาคทานตามศาสนบัญญัติ) ดังคำบอกเล่าของอิซัน "ปัจจุบัน
ยังมีชาวบ้านเข้าไปเรียนร่วมกับผู้สูงอายุใน "ปอเนาะดาแล" บางคนที่เคยเป็นลูกศิษย์ของ
โต๊ะครู หรือลูกของผู้สูงอายุ ที่มีความเคารพต่อโต๊ะครู นำข้าวสาร น้ำตาล บริจาคเสื้อผ้า
อาหารการกิน เงิน "ชะกาต" (การบริจาคทานตามศาสนบัญญัติ) มาให้โต๊ะครู และผู้สูงอายุ
ที่อยู่ใน "ปอเนาะดาแล" (นาย อิซัน มะมิง สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 11 พฤษภาคม พ.ศ. 2553)
ในช่วงฤดูผลไม้มีลูกศิษย์ หรือลูกของผู้สูงอายุ นำผลไม้ไปฝากให้โต๊ะครู และผู้สูงอายุที่อยู่ใน
"ปอเนาะดาแล" เช่นกัน ดังคำบอกเล่าของแมะเยาะ ซึ่งเป็นผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ใน "ปอเนาะดาแล"
ว่า "ผู้สูงอายุบางคนที่มีเครือญาติอยู่ในบริเวณดังกล่าว นำกับข้าว ขนมหวาน ไปให้ หรือ
บางคนที่มีลูกเขยอาศัยอยู่ใกล้ "ปอเนาะดาแล" ลูกเขยจะนำกับข้าวมาให้เกือบทุกวัน ได้แก่
ลูกชิ้น ข้าวต้ม โรตีสี ข้าวเหนียวมาให้ ผู้สูงอายุบางคนมีลูกซื้อโทรศัพท์ให้เพื่อใช้ติดต่อกัน และ
มีชาวบ้านในบริเวณ นำของกิน ข้าวสาร เงิน "ชะกาต" (การบริจาคทานตามศาสนบัญญัติ)
ไปให้โต๊ะครู และผู้สูงอายุที่อยู่ใน "ปอเนาะดาแล" (แมะเยาะ ยะโกะ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 14
พฤศจิกายน พ.ศ. 2553)

การช่วยเหลือเกื้อกูลจากชุมชน ดังคำบอกเล่าของชาวบ้านในชุมชนซึ่งอยู่ในบริเวณที่
"ปอเนาะดาแล" ตั้งอยู่ ตัวอย่างเช่น มาเรียม เล่าว่า

“ทุกครั้งที่มีการทำบุญเลี้ยงอาหารในบริเวณ ‘ปอเนาะดาแล’ ผู้สูงอายุใน ‘ปอเนาะดาแล’ และชาวบ้าน จะเข้าร่วมงานเลี้ยง เพื่อช่วยเหลือกันคนละไม้คนละมือในการจัดงาน หลังจากงานเสร็จเรียบร้อย มีการฝากอาหารกลับไปกินที่บ้าน ทำให้ผู้สูงอายุได้รับอาหารกลับไปด้วย โดยไม่ต้องทำกับข้าวในช่วงที่มีงานเลี้ยง หรือวันสำคัญทางศาสนา ด้วยกับน้ำใจของคนชนบทที่ให้การช่วยเหลือแก่ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ใน ‘ปอเนาะดาแล’ เพื่อเรียนรู้ศาสนา ซึ่งเป็นสิ่งที่ดี และมีคุณค่าทางศาสนา ส่วนการดูแลช่วยเหลือผู้สูงอายุตอนที่ไม่สามารถไปเองได้ ถ้าเป็นตอนกลางคืนก็จะมีชาวบ้านให้ความช่วยเหลือพาไปส่งที่โรงพยาบาล ชาวบ้านช่วยหารถมาเพื่อพาไปส่งโรงพยาบาล สำหรับ ‘ปอเนาะดาแล’ บ้านบูเก๊ะตาจะมี ‘โต๊ะบีเตด’ (หมอด้าย) ชื่อ เมาะเฆเวที่สามารถช่วยรักษาโรคได้ในกรณีที่ไม่เป็นอะไรมาก หลังจากที่เขาพาผู้สูงอายุส่งที่โรงพยาบาลแล้ว หลังจากนั้นลูกหลานของผู้สูงอายุก็นำข้าวมาให้การดูแลช่วยเหลือทุกอย่าง” (มาเรียม ณ บัตตานี สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 6 พฤศจิกายน พ.ศ. 2553)

กิจกรรมละศีลอดร่วมกัน ถือเป็นงานบุญที่สำคัญอีกอย่างหนึ่ง ที่ทำให้ชาวบ้านในชุมชนที่อยู่ในบริเวณที่ ‘ปอเนาะดาแล’ ตั้งอยู่ร่วมตัวกับผู้สูงอายุในการรับประทานอาหารร่วมกัน ชาวบ้าน และผู้สูงอายุนิยมทำขนมหวาน น้ำหวาน กับข้าวอาหาร ผลไม้ เป็นต้น และนำอาหารดังกล่าวมาร่วมทำบุญกันที่ ‘บาลาเซาะฮู’ ใน ‘ปอเนาะดาแล’ ทุก ๆ ปี มีลูกศิษย์หรือลูกของผู้สูงอายุ และชาวบ้านนำเงิน ‘ชะกาต’ (การบริจาคทานตามศาสนบัญญัติ) อาหาร ขนมหวาน อินทผาลัม ฯลฯ มาบริจาคให้โต๊ะครู และผู้สูงอายุใน ‘ปอเนาะดาแล’ และยังมี การรับประทานอาหารเปิดบวกร่วมกันที่ ‘บาลาเซาะฮู’ ใน ‘ปอเนาะดาแล’ โดยทุกบ้านที่อยู่ในบริเวณ ‘ปอเนาะดาแล’ ตั้งอยู่ มีการนำอาหาร ขนมหวาน และผลไม้ มารับประทานอาหารร่วมกัน ทุก ๆ วัน ในหนึ่งเดือนของการถือศีลอด หรือบางพื้นที่ให้แต่ละบ้านในบริเวณ ‘ปอเนาะดาแล’ ตั้งอยู่ มีการจับสลาก เพื่อเรียงลำดับบ้านที่จะทำบุญทำกับข้าวเลี้ยงใน ‘ปอเนาะดาแล’ เป็นลำดับแรก ลำดับที่สอง เวียนกันจนถึงวันสุดท้ายของเดือนถือศีลอด ผู้สูงอายุได้รับทานอาหาร ขนมหวาน ผลไม้ร่วมกันทุกวันโดยไม่ต้องไปทำกับข้าวด้วยตนเอง มีนายกองค์การบริหารส่วนตำบล นายกเทศบาล พ่อค้าข้าวสารชาวมุสลิม และคนอื่น ๆ เข้ามาบริจาคข้าวสารในเดือนถือศีลอด และบางพื้นที่ทุกบ้านจะร่วมกันทำอาหารที่บ้านของตน หลังจากนั้นแต่ละบ้านก็นำอาหารมารับประทานร่วมกัน มีการแจกแลกเปลี่ยนกัน ประเพณีนี้ทำให้คนมลายูมุสลิมได้มาพบปะกันอย่างสม่ำเสมอในหนึ่งเดือนของการถือศีลอด

เมาะเปาะ เจ๊ะโอะ เป็นชาวบ้านอีกคนที่อยู่ในบริเวณที่ ‘ปอเนาะดาแล’ ตั้งอยู่ ซึ่งเป็นคนที่ให้การช่วยเหลือผู้สูงอายุมาโดยตลอด ปัจจุบันเมาะเปาะ มีอายุ 74 ปี อาศัยอยู่กับสามีที่ตาเริ่มมองไม่ค่อยเห็น เมาะเปาะไม่ได้ทำงานอะไรมาก จะกรีดยางก็ไม่มีส่วน

ได้แต่ปลูกผัก ตะไคร้ ปลูกมัน และได้ทำงานตัดไม้ผืนเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่เป็นงานของผู้สูงอายุ จะให้ไปปรืดยางก็คงไม่ไหว ตอนนั้นรัฐบาลก็ได้ให้การช่วยเหลือทางการเงิน ซึ่งรวมกับ สามีที่พิการกับตัวเองเป็นผู้สูงอายุทั้งคู่แต่ละเดือนก็จะได้รวมทั้งหมดประมาณ 1,500 บาท ต่อเดือน โดยปกติแล้วผู้สูงอายุที่อยู่ใน "ปอเนาะดาแล" ซอบมาเที่ยวที่บ้านของเฆาะเปาะตอน เวลากลาง ๆ เมื่อมีผู้สูงอายุเข้ามาเยี่ยมที่บ้าน เฆาะเปาะมีการยกน้ำชาให้ดื่มพร้อมด้วยขนมต่าง ๆ ถ้าตอนนั้นในบ้านของเฆาะเปาะกำลังกินขนม หรืออะโรบองอย่าง ผู้สูงอายุที่มาเยี่ยมที่บ้าน ก็จะได้รับประทานทุกอย่างที่กำลังรับประทานอยู่ และถ้าในครัวมีข้าวกับข้าวอยู่ก็จะหยิบ ข้าวกับข้าวให้ผู้สูงอายุได้รับประทานด้วย เฆาะเปาะจะให้การช่วยเหลือในสิ่งที่สามารถให้ได้ มีสิ่งของที่สามารรถให้ได้ก็จะแบ่งให้ ดังคำบอกเล่าของเฆาะเปาะว่า

"เราจะให้การช่วยเหลือเท่าที่จะช่วยได้ เพราะว่าเราก็มีฐานะยากจนเหมือนกัน แถบไม่มี สนวนยางแต่ต่อกับที่เป็นคนยากจนเหมือนกัน เลยอยากช่วยเหลือผู้อื่นที่ยากจนกว่าให้เขาได้ มีโอกาสเหมือนเรา ถ้าหากว่ามีปลาวอยู่ในตู้เย็น จะหยิบปลาให้ผู้สูงอายุพากลับไปปรุงอาหาร เองที่บ้าน ถ้ามีกับข้าวที่ปรุงเสร็จแล้วจะฝากให้กลับไปบ้านด้วย อาทิเช่น มีขนม โรตีสี กล้วย และ ปลา เป็นต้น ในบ้านอยู่กันแค่สองคน แต่เวลาซื้อปลา ซื้อของกินต่าง ๆ ก็จะต้องซื้อไว้ ถ้ามีเงินเหลือมากก็สามารถซื้อได้มาก แต่ถ้าวุ่นไหมมีเงินน้อย เช่น มีเงิน 10 บาทก็ซื้อ เวลา มีผู้สูงอายุมากก็จะแบ่งให้ ที่บ้านมีฐานะยากจนเหมือนกัน ไม่ค่อยได้ช่วยเหลือทางด้านเงินทอง บางทีจะตัดไม้ผืนตั้งไว้ให้ผู้สูงอายุใน "ปอเนาะดาแล" มาหยิบกลับไปใช้ที่บ้าน โดยจะตัดให้ เรียบร้อยเป็นชิ้นเล็ก ๆ แล้วยกกองไว้ เตรียมไว้ เมื่อไรที่ผู้สูงอายุมาขอ จะบริจาคให้ทันทีกลับไป ใช้หุงข้าว ทำกับข้าว บางทีถ้ามีมันไม้ที่ปลูกในสวนที่โตพอที่จะสามารถเก็บเอามาเป็นอาหารได้ ก็จะไปเก็บเอามาต้มไว้ หวานไหมที่ผู้สูงอายุเดินมาเที่ยวที่บ้านก็จะเอามาให้ต้มลูกแล้วให้รับประทาน และจะเอามันที่ยังดิบใส่ถุงแล้วหยิบเอาให้ผู้สูงอายุนำกลับไปปรุงอาหารที่บ้าน ผู้สูงอายุจะชอบ มาเที่ยวที่บ้าน ในบางครั้งมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับหลักการศาสนาด้วยกัน มาฝึกด้วยกัน มาสนทนาด้วยกัน แต่ก่อนนั้นชอบเข้าไปละหมาดรวมกัน และชอบไปเรียนร่วมกับผู้สูงอายุที่ อยู่ใน "ปอเนาะดาแล" ปัจจุบันไม่ค่อยได้ไปละหมาดแล้ว เหตุผลเพราะว่าตอนนี้ดวงตาของ สามีเริ่มมองไม่เห็น จะพาไปไหนก็ลำบากจึงไม่ค่อยได้ไป มีแต่ผู้สูงอายุจะมาเที่ยว มาคุยอยู่ที่บ้าน" (เฆาะ เจ๊ะโวะ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 11 พฤศจิกายน พ.ศ. 2553)

โต๊ะอิหม่ามบูเก๊ะตา เล่าว่าในฐานะที่เป็นโต๊ะอิหม่ามในตำบลบูเก๊ะตาก็มีส่วนร่วมเข้าไป ถามการเป็นอยู่ของผู้สูงอายุใน "ปอเนาะดาแล" พอสมควร ว่า "มาจากไหน มีลูกกี่คน ลูก ๆ ให้การดูแลช่วยเหลือไหม" (วันอิสมาแอล แวอาแซ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน พ.ศ. 2553) การช่วยเหลือผู้สูงอายุของคนรายมุสลิมที่ทำการค้าในเขตชายแดน เช่น คำข้าวสาร และอื่น ๆ ในหนึ่งปีจะมีการจ่าย เงิน "ชะกาต" (การบริจาคทานตามศาสนาบัญญัติ) ให้คน ยากจน ดังคำบอกเล่าของวันอิสมาแอลอีกว่า

"บางคนมีมากก็บริจาคมากเหมือนบีทีแล้วมีคนบริจาคคนละหมื่นกว่าบาทมีจำนวนสองคน โดยจะเอาเงินมาให้โต๊ะอิหม่ามก่อน หลังจากนั้นโต๊ะอิหม่ามจะพิจารณาความเหมาะสมของผู้ที่สามารถรับ "เงินชะกาต" (การบริจาคทานตามศาสนบัญญัติ) ได้ ตามหลักการอิสลาม ส่วนการให้นั้นจะพิจารณาว่าใครที่ลำบากมากก็จะให้มาก เช่น ผู้หญิงยากจนที่สามีเสียชีวิต มีลูกหลายคน และผู้สูงอายุที่ยากจนที่อยู่ใน "ปอเนาะดาแล" ฯลฯ โดยจะพิจารณาให้ไม่เหมือนกัน นอกจากเงิน "ชะกาต" (การบริจาคทานตามศาสนบัญญัติ) แม้ว่าการช่วยเหลือจากรัฐในเรื่องของเบี้ยเลี้ยงชีพผู้สูงอายุ และการช่วยเหลือจากกลุ่มพ่อค้ามุสลิมนั้นจะเป็นช่วงเดือนสำคัญ ส่วนวันธรรมดานั้นไม่ค่อยจะมี ในฐานะที่เป็นโต๊ะอิหม่ามจึงได้คิดได้สำรวจมาเบื้องต้นว่าจะเอาเงินกองกลางช่วยบริจาคข้าวสารเดือนละครั้ง ให้กับคนยากจนที่อยู่ใน "ปอเนาะดาแล" และไม่ได้อยู่ใน "ปอเนาะดาแล" แต่ตอนนี้เรื่องนี้กำลังอยู่ในความคิดยังไม่ได้เป็นรูปธรรม เพราะวาทอนนี้กำลังบูรณะมัสยิดซึ่งต้องใช้งบประมาณที่ค่อนข้างมากพอสมควร แต่อย่างไรก็ตามปัจจุบันก็ได้ให้การช่วยเหลือเล็ก ๆ น้อย ให้กับคนเหล่านี้บางส่วนที่เห็นว่าลำบาก ๆ" (วันอิสมาแอล เวอาแซ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน พ.ศ. 2553)

ในส่วนของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น เทศบาลตำบลบุญเกีตา องค์การบริหารส่วนตำบลแฉัง และองค์การบริหารส่วนตำบลแม่แดง ได้ให้การช่วยเหลือเบี้ยยังชีพให้กับผู้สูงอายุ มีการช่วยเหลือในกรณีที่มีน้ำท่วมก็จะส่งหน่วยงานมาแจกข้าวสารอาหารแห้งต่าง ๆ พื้นที่ตรงที่ "ปอเนาะดาแล" ตั้งอยู่เมื่อไรที่มีฝนตกหนักน้ำก็จะท่วมถึง หน่วยงานในหมู่บ้านจะให้การช่วยเหลือ "ปอเนาะดาแล" พอสมควร เช่น ก่อนหน้านี้มีเทศบาลตำบลบุญเกีตาได้เข้าไปช่วยสร้างถนนคอนกรีตเข้าไปข้างใน "ปอเนาะดาแล" ของปะจู้อีกด้วย และปัจจุบัน "ปอเนาะดาแล" ของโต๊ะครูนิมะ ได้รับความช่วยเหลือจากองค์การบริหารส่วนตำบลแม่แดง ในการสร้างบ้านพักสำหรับผู้สูงอายุมีทั้งหมดสี่ห้อง ที่เพิ่งสร้างเสร็จโดย แต่ละห้องจะต้องอยู่ห้องละ 2 คน สำหรับผู้สูงอายุที่มาอยู่สามมีภรรยาก็สามารถมาอยู่ด้วยกันได้ แต่ถ้าผู้สูงอายุผู้หญิงโสดมาอยู่ก็ต้องอยู่เฉพาะผู้สูงอายุผู้หญิงด้วยกัน และยังมีหน่วยงานสาธารณสุข เช่น โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพส่วนตำบล บ้านยะห่อ ได้เข้าไปตรวจสุขภาพผู้สูงอายุใน "ปอเนาะดาแล" ของโต๊ะครูนิมะ ในบางครั้ง อย่างไม่เป็นทางการ เป็นต้น

7. บทสรุป

อาจกล่าวได้ว่า "ปอเนาะดาแล" เป็นสถาบันเรียนรู้ศาสนาตามอัธยาศัยให้แก่ผู้สูงอายุทุกคน หรือผู้ด้อยโอกาส หรือผู้ที่สนใจเรียนรู้ศาสนา ซึ่งเป็นสถานที่ที่ให้คุณประโยชน์หลายด้าน อย่างน้อย 5 ด้าน คือ ด้านแรก เป็นสถานที่เรียนรู้ศาสนาด้วยความสมัครใจของผู้สูงอายุที่ต้องการเรียนรู้ศาสนาเพื่อนำไปใช้ในการดำเนินชีวิต ด้านที่สอง เป็นสถานที่ปฏิบัติศาสนกิจร่วมกัน ผู้สูงอายุได้ละหมาดร่วมกัน อ่านคัมภีร์อัล-กรุอ่าน และปฏิบัติศาสนกิจอื่น ๆ เป็นต้น ด้านที่สาม เป็นเหมือนบ้านหลังที่สองให้ผู้สูงอายุได้ใช้ชีวิตเพื่อเรียนรู้ศาสนา กับโต๊ะครู ด้านที่สี่ เป็นพื้นที่สร้างความสัมพันธ์ของผู้สูงอายุ โต๊ะครู และผู้ที่เกี่ยวข้อง เช่น มีการพบปะ พูดคุยติดต่อกัน สร้างความสัมพันธ์กัน ในลักษณะการอยู่ร่วมกันผ่านความเชื่อทางศาสนา และวัฒนธรรม และด้านที่ห้า ให้ลูกได้มีโอกาสทดแทนบุญคุณผู้สูงอายุ โดยการสนับสนุนให้ผู้สูงอายุได้เรียนรู้ศาสนาโดยไม่ต้องรับภาระดูแลหลาน และทำมาหากินอีกต่อไป

สิ่งที่ผูกใจ รัดร้อยให้ผู้สูงอายุมาอยู่ใน "ปอเนาะดาแล" คือ เป็นสถานที่สอนให้ผู้สูงอายุได้ใช้ชีวิตอย่างพอเพียง โดยการฝึกให้มีวิถีชีวิตอย่างเรียบง่าย ไม่ฟุ้งเฟ้อ มีความพอดีในการดำเนินชีวิตบนพื้นฐานของศาสนา ได้เรียนรู้ และปฏิบัติศาสนกิจได้อย่างถูกต้องในบั้นปลายของชีวิต เพื่อให้ตนเองมีชีวิตที่ดีเลิศ และได้รับความโปรดปรานจากพระองค์อัลลอฮ์ (พระเจ้า) ในชีวิตหลังความตาย สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่ควรมีการสืบทอดต่อไป โดยการส่งเสริมหรือสนับสนุนให้เกิดความเข้มแข็ง เนื่องจาก "ปอเนาะดาแล" เป็นสถาบันที่มีคุณค่าสำหรับสังคมผู้สูงอายุมุสลิม

บรรณานุกรม

- ทีศนา แหม่มมณี และคณะ (2542). **กระบวนการเรียนรู้ : ความหมายแนวทางการพัฒนา และปัญหาข้อใจ**. กรุงเทพฯ : โครงการ "การศึกษาข้อมูลพื้นฐานและทบทวน องค์ความรู้สำหรับการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ทั้งระบบโรงเรียนให้สอดคล้องกับ พระราชบัญญัติการศึกษา พ.ศ. 2542" สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2542.
- พระมหาสุหิตย์ อากาศโร. (2548). **เครือข่าย : ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ**. กรุงเทพฯ : พิสิษฐ์ ไทย ออฟเซต.
- อัยหมัด สมบูรณ์ บัวหลวง. (ม.ป.ป). **วิถีรากเหง้า สังคมจังหวัดชายแดนภาคใต้**. สืบค้น เมื่อ 7 เดือนสิงหาคม 2554. จาก <http://patanisociety.org/wp-content/list-you-file-user-folders/selindungbayu/pdf/วิถีรากเหง้า.pdf>
- อุดม ปัตตวงค์ และคณะ. (2553). "การเรียนรู้ศาสนาอิสลามในชีวิตของชาวมลายู". **ในเล่าขานตำนานใต้ ตำนานเหตุการณ์สำคัญทางการเมือง สถานที่ และบุคคล สำคัญของท้องถิ่น**. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

บุคลากร

- ตีเมาะ มะไซ๊ะ (ผู้ให้สัมภาษณ์). คมวิทย์ สุขเสนีย์ (ผู้สัมภาษณ์) ที่ "ปอเนาะดาแล" ของโต๊ะครูนิมะ หมู่ 1 ตำบลแมตง อำเภอแว้ง จังหวัดนราธิวาส เมื่อวันที่ 9 พฤศจิกายน พ.ศ. 2553
- นุรฮาน เจ๊ะดาโอ๊ะ (ผู้ให้สัมภาษณ์). คมวิทย์ สุขเสนีย์ (ผู้สัมภาษณ์) บ้านเลขที่ 83 หมู่ 2 ตำบลโล๊ะจูด อำเภอแว้ง จังหวัดนราธิวาส เมื่อวันที่ 3 พฤศจิกายน พ.ศ. 2553
- เปาะ เจ๊ะโวะ๊ะ (ผู้ให้สัมภาษณ์). คมวิทย์ สุขเสนีย์ (ผู้สัมภาษณ์) ที่บ้านเลขที่ 64 หมู่ที่ 5 ตำบลแว้ง อำเภอแว้ง จังหวัดนราธิวาส เมื่อวันที่ 11 พฤศจิกายน พ.ศ. 2553
- มาเรียม ณ บัตตานี (ผู้ให้สัมภาษณ์). คมวิทย์ สุขเสนีย์ (ผู้สัมภาษณ์) ที่บ้านเลขที่ 51/9 ม.2 ตำบลโล๊ะจูด อำเภอแว้ง จังหวัดนราธิวาส เมื่อวันที่ 6 พฤศจิกายน พ.ศ. 2553

- มีเนาะ มะลี (ผู้ให้สัมภาษณ์), คมวิทย์ สุขเสณีย์ (ผู้สัมภาษณ์) ที่ "ปอเนาะดาแล" ของโต๊ะ
ครูปะจู้ บ้านเลขที่ 83 หมู่ 2 ตำบลโล๊ะจูด อำเภอเวียง จังหวัดนราธิวาส เมื่อวันที่
14 พฤศจิกายน พ.ศ. 2553
- แมะเยาะ ยะโกะ (ผู้ให้สัมภาษณ์), คมวิทย์ สุขเสณีย์ (ผู้สัมภาษณ์) ที่ "ปอเนาะดาแล"
ของโต๊ะครูปะจู้ บ้านเลขที่ 83 หมู่ 2 ตำบลโล๊ะจูด อำเภอเวียง จังหวัดนราธิวาส
เมื่อวันที่ 14 พฤศจิกายน พ.ศ. 2553
- แมะแย หับ (ผู้ให้สัมภาษณ์), คมวิทย์ สุขเสณีย์ (ผู้สัมภาษณ์) ที่บ้านเลขที่ 65 หมู่ที่ 1
ตำบลแมตง อำเภอเวียง จังหวัดนราธิวาส เมื่อวันที่ 5 พฤศจิกายน พ.ศ. 2553
- แยนะ อูมา (ผู้ให้สัมภาษณ์), คมวิทย์ สุขเสณีย์ (ผู้สัมภาษณ์) ที่บ้านเลขที่ 8 หมู่ที่ 1
ตำบลแมตง อำเภอเวียง จังหวัดนราธิวาส เมื่อวันที่ 4 พฤศจิกายน พ.ศ. 2553
- วันอิสมาแอล เวอาแซ (ผู้ให้สัมภาษณ์), คมวิทย์ สุขเสณีย์ (ผู้สัมภาษณ์) บ้านเลขที่ 48/2
หมู่ 2 ตำบลโล๊ะจูด อำเภอเวียง จังหวัดนราธิวาสนราธิวาส เมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน
พ.ศ. 2553
- สาแลแม วาเงาะ (ผู้ให้สัมภาษณ์), คมวิทย์ สุขเสณีย์ (ผู้สัมภาษณ์) ที่ "ปอเนาะดาแล" ของ
โต๊ะครูหะมะ หมู่ 5 ตำบลเวียง อำเภอเวียง จังหวัดนราธิวาส เมื่อวันที่ 10 พฤศจิกายน
พ.ศ. 2553
- หามะ ลาเตะ (ผู้ให้สัมภาษณ์), คมวิทย์ สุขเสณีย์ (ผู้สัมภาษณ์) บ้านเลขที่ 31/5 หมู่ 5
ตำบลเวียงอำเภอเวียง จังหวัดนราธิวาส เมื่อวันที่ 3 พฤศจิกายน พ.ศ. 2553
- อีซัน มะมิง (ผู้ให้สัมภาษณ์), คมวิทย์ สุขเสณีย์ (ผู้สัมภาษณ์) บ้านเลขที่ 73/2 หมู่ 1
ตำบลแมตง อำเภอเวียง จังหวัดนราธิวาส เมื่อวันที่ 11 พฤศจิกายน พ.ศ. 2553

